

DOI: 10.31648/kpp.8930

Mikołaj Mirecki

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-2976-3565

mikolaj.mirecki@student.uwm.edu.pl

Niedoszły samobójca stroną procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego

Wstęp

Stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego¹ to wyjątkowo skomplikowany proces kościelny, który często jest mylnie utożsamiany ze sprawą rozwodową. Zarówno media, jak i obywatele podczas dyskusji posługują się niepoprawną terminologią, a mianowicie używają określenia „rozwód kościelny”. Kodeks prawa kanonicznego² w kan. 1141 wskazuje, że naturalnym powodem rozwiązania małżeństwa kościelnego jest śmierć jednego z małżonków³. Niemożliwa jest w systemie prawa kanonicznego procedura unieważnienia małżeństwa. Zawierając świadomie i dobrowolnie sakramentalny związek małżeński, katolicy zobowiązują się wytrwać w nim aż do śmierci. Małżeństwo kościelne, które zostało zawarte w sposób ważny i godziwy, z mocy prawa jest nierozdzielalne. W sytuacji gdy małżeństwo zostało zawarte w sposób nieważny, to na wniosek przynajmniej jednego z małżonków lub promotora sprawiedliwości sąd kościelny (bądź biskup diecezjalny w tzw. procesie skróconym) może orzec, że dane małżeństwo zostało uznane za prawnie nieobowiązujące i strony procesowe (nupturienti) są stanu wolnego.

¹Institucja prawa kanonicznego, polegająca na zbadaniu w trybie procesowym, czy małżeństwo zostało zawarte zgodnie z normami prawa kanonicznego

²Kodeks prawa kanonicznego (dalej: KPK) to podstawowe źródło kanonicznego prawa powszechnego, które obowiązuje katolików z całego świata. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25 stycznia 1983, AAS 75 II (1983) 1–317. *Kodeks prawa kanonicznego*, przekł. polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 2021.

³„Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci”.

Prawo kanoniczne wyróżnia trzy grupy przyczyn nieważności małżeństwa kościelnego. Są to: przeszkody zrywające, wady zgody małżeńskiej i wady kanonicznej formy zawarcia małżeństwa. Katalog zamknięty przeszkód małżeńskich zawarty jest w księdze IV KPK zatytułowanej *Uświęcające zadanie Kościoła* w kan. 1083–1094. Wśród przeszkód małżeńskich zakazujących zawieranie małżeństwa wyróżnia się: wiek⁴, impotencję (uprzednią, trwałą i pewną)⁵, węzeł małżeński⁶, różną wiarę⁷, święcenia⁸, wieczysty i publiczny ślub czystości w instytucie zakonnym⁹, uprowadzenie¹⁰, występki¹¹, pokrewieństwo w linii prostej we wszystkich stopniach oraz w linii bocznej do czwartego stopnia włącznie¹², powinowactwo w linii prostej we wszystkich stopniach¹³, przyzwoitość publiczną¹⁴ oraz pokrewieństwo prawne¹⁵.

Natomiast wśród wad zgody małżeńskiej prawodawca kościelny wymienia: brak wystarczającego używania rozumu¹⁶, poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych¹⁷, niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej¹⁸, brak minimalnej wiedzy o małżeństwie¹⁹, błąd co do osoby lub jej przymiotu

⁴ „Nie może zawrzeć ważnego małżeństwa mężczyzna przed ukończeniem szesnastego roku życia i kobieta przed ukończeniem czternastego roku” (KPK, kan. 1083 § 1).

⁵ „Niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny czy kobiety, czy to absolutna czy względna, czyni małżeństwo nieważnym z samej jego natury” (KPK, kan. 1084 § 1).

⁶ „Nieważnie usiłuje zawrzeć małżeństwo, kto jest związany węzłem poprzedniego małżeństwa, nawet niedopełnionego” (KPK, kan. 1085 § 1).

⁷ „Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta i nie odłączyła się od niego formalnym aktem, a druga jest nieochrzczona” (KPK, kan. 1086 § 1).

⁸ „Nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy otrzymali święcenia” (KPK, kan. 1087).

⁹ „Nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy są związani wieczystym ślubem publicznym czystości w instytucie zakonnym” (KPK, kan. 1088).

¹⁰ „Nie może być ważne zawarte małżeństwo pomiędzy mężczyzną i kobietą uprowadzoną lub choćby przetrzymywaną z zamiarem zawarcia z nią małżeństwa, chyba że później kobieta uwolniona od porywacza oraz znajdując się w miejscu bezpiecznym i wolnym, sama swobodnie wybierze to małżeństwo” (KPK, kan. 1089).

¹¹ „Kto ze względu na zawarcie małżeństwa z określoną osobą, zadaje śmierć jej współmałżonkowi lub własnemu, nieważnie usiłuje zawrzeć do małżeństwo. Nieważnie również usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy poprzez fizyczny lub moralny współudział spowodowali śmierć współmałżonka” (KPK, kan. 1090 § 1–2).

¹² „W linii prostej pokrewieństwa nieważne jest małżeństwo między wszystkimi wstępnymi i zstępnymi, zarówno prawnego pochodzenia, jak i naturalnymi. W linii bocznej nieważne jest aż do czwartego stopnia włącznie” (KPK, kan. 1091 § 1–2).

¹³ „Powinowactwo w linii prostej powoduje nieważność małżeństwa we wszystkich stopniach” (KPK, kan. 1092).

¹⁴ „Przeszkoda przyzwoitości publicznej powstaje z nieważnego małżeństwa po rozpoczęciu życia wspólnego albo z notorycznego lub publicznego konkubinatu. Powoduje zaś nieważność małżeństwa w pierwszym stopniu linii prostej między mężczyzną i krewnymi kobiety i odwrotnie” (KPK, kan. 1093).

¹⁵ „Nie mogą ważne zawrzeć małżeństwa ze sobą ci, którzy są związani pokrewieństwem prawnym powstałym z adopcji, w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej” (KPK, kan. 1094).

¹⁶ „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy są pozbawieni wystarczającego używania rozumu” (KPK, kan. 1095 n. 1).

¹⁷ „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych” (KPK, kan. 1095 n. 2).

¹⁸ „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich” (KPK, kan. 1095 n. 3).

¹⁹ „Do zaistnienia zgody małżeńskiej konieczne jest, aby strony wiedziały przynajmniej, że małżeństwo jest trwałym związkiem między mężczyzną i kobietą, skierowanym do zrodzenia potomstwa przez jakies seksualne współdziałanie” (KPK, kan. 1096 § 1).

osoby²⁰, podstęp²¹, błąd co do istotnych przymiotów małżeństwa (jedności, nierozzerwalności i sakramentalności²², symulację całkowitą lub częściową²³, zgodę warunkową²⁴ oraz przymus i bojaźń²⁵.

Kodeks Jana Pawła II z 1983 r. wyróżnia także wady związane z kanoniczną formą zawarcia małżeństwa kościelnego. Forma ta dotyczy osób przynależących do Kościoła rzymskokatolickiego²⁶, dlatego też związek cywilny zawierany przez katolików w urzędzie stanu cywilnego nie stanowi małżeństwa w rozumieniu prawa i nauczania Kościoła katolickiego. Kodeks prawa kanonicznego szczegółowo określa przed kim i gdzie małżeństwo religijne (kanoniczne) powinno być zawierane²⁷. Naruszenie norm w tym zakresie także może skutkować orzeczeniem nieważności małżeństwa.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie pozycji niedoszłego samobójcy jako strony w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Analizie poddano nie tylko orzeczenia sądów metropolitalnych w Polsce, ale również wyroki Trybunału Roty Rzymskiej²⁸. Artykuł uwzględnia oficjalną wykładnię doktryny wiary i zasad moralności Kościoła katolickiego zawartą w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*²⁹.

²⁰ „Błąd co do osoby powoduje nieważność małżeństwa. Błąd co do przymiotu osoby, chociażby był przyczyną zawarcia małżeństwa, nie powoduje nieważności małżeństwa, chyba że przymiot ten był bezpośrednio i zasadniczo zamierzony” (KPK, kan. 1097 § 1-2).

²¹ „Kto zawiera małżeństwo, zwiedziony podstępem, dokonany dla uzyskania zgody małżeńskiej, a dotyczącym jakiegoś przymiotu drugiej strony, który ze swej natury może poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego, zawiera je nieważnie” (KPK, kan. 1098).

²² „Błąd co do jedności lub nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa nie narusza zgody małżeńskiej, chyba że determinuje wolę” (KPK, kan. 1099).

²³ „Jeśli jednak jedna ze stron albo obydwie pozytywnym aktem woli wykluczyłyby samo małżeństwo lub jakiś istotny element małżeństwa, albo jakiś istotny przymiot, zawierają je nieważnie” (KPK, kan. 1101 § 2).

²⁴ „Nie można ważnie zawrzeć małżeństwa pod warunkiem dotyczącym przyszłości” (KPK, kan. 1102).

²⁵ „Nieważne jest małżeństwo zawarte pod przymusem lub pod wpływem ciężkiej bojaźni z zewnątrz, choćby nieumyślnie wywołanej, od której, ażeby się uwolnić, zmuszony jest ktoś wybrać małżeństwo” (KPK, kan. 1103).

²⁶ „Tylko te małżeństwa są ważne, które zostają zawarte wobec asystującego miejscowego ordynariusza albo proboszcza, albo wobec kapłana lub diakona delegowanego przez jednego z nich” (KPK, kan. 1108 § 1). Forma kanoniczna zawarcia małżeństwa może być zwyczajna, jak również nadzwyczajna. Jeżeli katolicy zawierają małżeństwo w sytuacji zagrożenia życia, to wówczas zgoda małżeńska może zostać wyrażona wobec dwóch świadków.

²⁷ Podstawowym miejscem zawarcia małżeństwa kanonicznego jest parafia, w której przynajmniej jedno z nupturientów posiada stałe albo tymczasowe zamieszkanie lub miesięczny pobyt.

²⁸ Trybunał Roty Rzymskiej to obok Sygnatury Apostolskiej i Penitencjarii Apostolskiej jeden z trybunałów papieskich. Zgodnie z kan. 1443 KPK jest zwyczajnym trybunałem ustanowionym przez Biskupa Rzymskiego dla przyjmowania apelacji. Stanowi tym samym najwyższy sąd apelacyjny wobec wyroków biskupich (diecezjalnych). Publikuje *Decisiones Sententiae Romanae Rotae*.

²⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego* (dalej: KKK) to oficjalna wykładnia doktryny wiary i zasad moralności Kościoła katolickiego. Obowiązująca wersja opublikowana została po raz pierwszy w 1992 r. Zawiera popularnie napisaną wykładnię najważniejszych zasad wiary, moralności i kultu, do których przestrzegania zobowiązani są wierni Kościoła katolickiego. KKK został sporządzony przez specjalną katechetyczną komisję przy papieskiej Kongregacji Nauki Wiary i ostatecznie zatwierdzony przez papieża.

Stosunek Kościoła katolickiego do samobójców

Nauka Kościoła katolickiego odnośnie do samobójstwa zawarta jest w KKK. W pierwszej kolejności KKK (n. 2280) przypomina, że „każdy jest odpowiedzialny przed Bogiem za swoje życie, które od Niego otrzymał. Bóg pozostaje najwyższym Panem życia. Jesteśmy obowiązani przyjąć je z wdzięcznością i chronić je ze względu na Jego cześć i dla zbawienia naszych dusz. Jesteśmy zarządcami, a nie właścicielami życia, które Bóg nam powierzył. Nie rozporządzamy nim”. Następnie prawodawca kościelny podkreśla, że samobójstwo zaprzecza naturalnemu dążeniu człowieka do zachowania życia. Samobójstwo stoi w sprzeczności „z należytą miłością siebie. Jest także zniewagą miłości bliźniego, ponieważ w sposób nieuzasadniony zrywa więzy solidarności ze społecznością rodzinną, narodową i ludzką, wobec których mamy zobowiązania. Samobójstwo sprzeciwia się miłości Boga żywego” (n. 2281). W dalszej części rozważań na temat stosunku Kościoła katolickiego do samobójców stwierdzono: „Samobójstwo popełnione z zamiarem dania »przykładu«, zwłaszcza ludziom młodym, nabiera dodatkowo ciężaru zgorzenia. Dobrowolne współdziałanie w samobójstwie jest sprzeczne z prawem moralnym. Ciężkie zaburzenia psychiczne, strach lub poważna obawa przed próbą, cierpieniem lub torturami mogą zmniejszyć odpowiedzialność samobójcy” (n. 2282).

Z nauczania Kościoła katolickiego wybrzmiewa myśl, że człowiek dostaje życie, by nim zarządzać, a nie skracać. Samobójstwo definiowane jako odebranie sobie życia w sposób zamierzony na własną rękę było i jest w zasadzie potępione. Kościół wychodzi tu z założenia, że prawo człowieka do własnego życia nie sięga samounicestwienia³⁰. KKK zwraca też uwagę na osoby, które są ciężko chore psychicznie, na osoby, którym towarzyszy strach przed cierpieniem lub torturami. Kościół naucza, że osoby takie ponoszą mniejszą odpowiedzialność za popełnienie samobójstwa. Należy pamiętać, że „nie powinno się tracić nadziei dotyczącej wiecznego zbawienia osób, które odebrały sobie życie. Bóg, w sobie wiadomy sposób, może dać im możliwość zbawiennego żalu. Kościół modli się za ludzi, którzy odebrali sobie życie” (n. 2283).

Obecnie obowiązujący KPK z 1983 r. nie przewiduje odmowy przeprowadzenia pogrzebu katolickiego z racji popełnienia samobójstwa. Jednak gdyby szafarz pogrzebu wiedział, że samobójca nie był ochrzczony, był apostatą, heretykiem, schizmatykiem bądź jego pogrzeb wywołałby zgorzenie wiernych, wówczas są powody odmowy pogrzebu kościelnego.

Pojęcie małżeństwa kanonicznego

Kan. 1055 § 1 KPK definiuje małżeństwo jako wspólnotę mężczyzny i kobiety, którzy tworzą ze sobą więź całego życia zawiązaną dla dobra małżonków oraz w celu poczęcia dzieci, a następnie ich wychowywania³¹. Kodeks wskazuje również, że małżeństwo katolików

³⁰ Zob. T. Szwagrzyk, *Samobójstwo i pogrzeb kościelny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1961, nr 14, s. 232–242.

³¹ S. Kasprzak, *Wybrane zagadnienia z prawa kościelnego*, Lublin 2000, s. 524–528.

zostało podniesione do godności sakramentu³². Należy mieć na uwadze, że nieważne jest małżeństwo osób, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta i nie odłączyła się od niego formalną procedurą, a druga nie została ochrzczona³³. Wiernych Kościoła katolickiego obowiązuje ściśle forma kanoniczna zawarcia małżeństwa.

Charakterystyka procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego

Pierwszym etapem procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego, o którym mowa w księdze VII KPK, jest złożenie prawidłowo napisanej skargi powodowej. Skargę składa się osobiście w siedzibie sądu kościelnego lub można ją wysłać pocztą tradycyjną. Sąd po otrzymaniu skargi od strony powodowej (wnoszącej pismo) wydaje dekret jej przyjęcia lub odrzucenia. Zanim rozpocznie się postępowanie dowodowe, sędzia przewodniczący zawiązuje spór, czyli podaje do wiadomości stron i obrońcy węzła małżeńskiego, z jakich tytułów będzie prowadzony proces kanoniczny. Wśród środków dowodowych prawo kanoniczne wymienia: przyznanie pozasądowe stron, zeznania stron, zeznania świadków, opinia sądowa sporządzona przez biegłego, wizja lokalna, oględziny sądowe, dowody z dokumentów³⁴. W dalszej części procesu następuje publikacja akt, czyli strony mają możliwość zapoznania się z zebrany materiał dowodowy. Po zamknięciu postępowania dowodowego obrońca węzła małżeńskiego wskazuje argumenty za ważnością małżeństwa³⁵. Następnie sędziowie sporządzają wotum sędziowskie i ustalany jest termin sesji wyrokowej. Jeśli kolegium sędziowskie stwierdzi nieważność małżeństwa, to w świetle prawa kanonicznego dotychczasowi małżonkowie stają się osobami stanu wolnego i mają możliwość ponownego zawarcia związku sakramentalnego.

KPK w odniesieniu do groźby samobójstwa

Kodeks Jana Pawła II stanowi, że nieważne jest małżeństwo zawarte pod przymusem lub pod wpływem ciężkiej bojaźni z zewnątrz, choćby nieumyślnie wywołanej, od której uwolnieniem jest tylko zawarcie małżeństwa³⁶. Poddając analizie orzecz-

³² „Małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu” (KPK, kan. 1055 § 1).

³³ „Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta i nie odłączyła się od niego formalnym aktem, a druga jest nieochrzczona” (KPK, kan. 1086 § 1).

³⁴ G. Leszczyński, *Dowodzenie nieważności małżeństwa zawartego w stanie bojaźni szacunkowej podmiotu*, „Prawo Kanoniczne” 2007, t. L, nr 1-2, s. 127-142.

³⁵ Obrońca węzła małżeńskiego to osoba, która ma za zadanie bronić ważności sakramentu małżeństwa. Poza tym ma możliwość wydania opinii na temat skargi powodowej, a także przygotowuje pytania na przesłuchania, w których może uczestniczyć. Po wydaniu wyroku ma możliwość złożenia apelacji – J. Krzywkowska, M. Krzywkowska, *Obrońca węzła małżeńskiego gwarantem ważności i trwałości małżeństwa*, [w:] R. Sztymiler, J. Krzywkowska (red.), *Małżeństwo na całe życie?*, Olsztyn 2011, s. 275-299.

³⁶ KPK, kan. 1103; D. Urbanowska-Wójcińska, *Przymus i bojaźń w kanonicznym prawie małżeńskim a groźba w polskim prawie rodzinnym*, „Ius Matrimoniale” 2015, t. XXV, nr 4, s. 53-60.

nictwo Trybunału Roty Rzymskiej, można zauważyć, że zagrożenie samobójstwem definiowane jako przymus psychiczny lub ciężka bojaźń z zewnątrz³⁷. Każdorazowa groźba samobójstwa, która może prowadzić do małżeństwa z przymusu, jest definiowana jako realna przesłanka do stwierdzenia nieważności małżeństwa kanonicznego³⁸. Warto w tym miejscu przypomnieć, że złożenie przysięgi małżeńskiej przed duchownym Kościoła katolickiego musi być aktem wynikającym w pełni z woli osoby, która tę przysięgę składa.

Materiał dowodowy dotyczący przymusu do małżeństwa

Poniższy stan faktyczny miał miejsce przed sądem kościelnym II instancji, gdzie orzeczono nieważność małżeństwa kanonicznego z tytułu przymusu po stronie kobiety (pозwanej), tj. z kan. 1103 KPK. Ze względu na dramatyczną sytuację rodzinną pozwana – jak sama oświadczyła – miała do wyboru dwie możliwości: popełnić samobójstwo albo wyjść za mąż za człowieka, które nie kochała.

Powód pod przysięgą zeznał, że:

[pозwana] była we wszystkim zależna od rodziców, o wszystko musiała prosić macochę [...]. Gdy miała 16 lat, umarła jej matka, a ojciec ożenił się z siostrą matki, starą panną. Macocha jej dokuczała [...]. Z własnej obserwacji wiem, slyszalem nieraz, jak na nią naciskali, żeby za mnie wyszła. Imponowały im moje wysokie zarobki i że jestem uczciwy... Z nikim i nigdzie prócz mnie jej nie puszcza!i... Pozwana skarżyła się do mnie przed ślubem, że „jeśli chcesz mi życie uratować od samobójstwa, to się ożeń ze mną”. [...] Według mojego mniemania pozwana nie miała innego wyjścia jak tylko małżeństwo ze mną.

Z kolei w trakcie trwania procesu pozwana zeznała:

Ja szłam do ślubu płacząc i miałam odczucie, że zamyka się za mną „wieko trumny”. Byłam w tym dniu „pólprzytomna” przerażona tym, co mówię. Bardzo cicho wypowiadałam przysięgę i bez przekonania. Ślubowałam z musu [...]. Wiem, że powoda nie kochałam. W dniu ślubu byłam bardzo smutna, przygnębiona nawet widać to na zdjęciach. Nic mnie nie cieszyło, nie miałam odczucia, że to mój ślub. [...] Byłam zakompleksiona, zestresowana, nawet dochodziło z mojej strony do nieudanych prób samobójczych. Nie lubiłam ojca ani macochy. [Macocho] traktowała mnie wprost wrogo [...]. Ja zostałam do małżeństwa zmuszona przez ojca i macochę, przez brak miłości i ludzkiego traktowania byłam w domu „śmieciem”. Ojciec stwierdził, że do niczego się nie nadaje, tylko będę siedzieć w domu. Ojciec z macochą załatwili kontrakt cywilny, potem ślub kościelny, ja nie miałam nic do powiedzenia. Powód wiedział, że ja go nie kocham. Byłam bita i poniżana przez ojca, nie

³⁷M. Łaziuk, *Małżeństwo w świetle norm pierwszego synodu diecezji drohiczyńskiej z 1997 r.*, [w:] A. Dziega, M. Wróbel (red.), *Kościelne prawo procesowe*, t. III, Lublin 2003, s. 82; G. Leszczyński, *Bojaźń szacunkowa jako przyczyna nieważności małżeństwa (kan. 1103 KPK)*, „Ius Matrimoniale” 2007, t. XII, nr 18, s. 100.

³⁸Szerzej: W. Góralski, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095–1107)*, Gdańsk 1991; J. Krukowski, *Wpływ bojaźni z szacunku na wartość umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym*, Lublin 1970; idem, *Wpływ intencji sprawy bojaźni na wartość umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym (studium prawnohistoryczne)*, Lublin 1976.

wolno było im się w niczym sprzeciwiać. Miałam ograniczoną swobodę, rozum i wolę. Miałam lęki i nie wiedziałam, co się ze mną dzieje. Nie było u kogo szukać pomocy, jedyne moje wyjście z sytuacji było zawarcie niechcianego małżeństwa z powodem, by uwolnić się od bicia i poniżania ojca i despotycznych nakazów macochy. Gdybym nie wyszła za powoda, to bym nie żyła i popełniła samobójstwo. Tylko takie dwa wyjścia wówczas, albo ślub z niechcianym i niekochanym człowiekiem, albo koniec z sobą i pozbawienia się życia, innego wyjścia z tej mojej udręki wtedy nie było. [...] Mnie nie zależało na żadnym ślubie, jedynie na uwolnieniu się od ojca i macochy, przez których byłam traktowana nieludzko.

Pierwszy świadek scharakteryzował środowisko rodzinne pozwanej:

W domu ich była wielka surowość i ona była krótko trzymana. Surowo się do niej odnoszono i ona się buntowała [...]. Ojciec pozwanej był bardzo rygorystyczny, potrafił pozwanej spuścić lanie [...], wiem tylko, że chciała się z domu jak z obozu koncentracyjnego wyrwać [...]. Ojciec pozwanej i macocha byli zadowoleni, że wydali ją za mąż i pozbyli się kłopotu.

Kolejny świadek zeznał, że pozwaną traktowano okropnie, łącznie z:

biciem przez macochę i ojca, ubierała się jak sierotka z domu dziecka, rodzice natomiast ubierali się wytwornie [...]. Małżeństwo stron zaproponowali rodzice [pозwanej]. Byłam zdziwiona, że między stronami nie widać było oznak miłości. Było nawet tak, że w czasie wesela na toast „gorzka wódka” młoda nie pozwoliła się pocałować młodemu.

Kolejny świadek zeznał:

Pozwana mówiła mi często, że wyszła za mąż tylko dlatego, aby wyostać się z domu spod pręgierza rodziców, a szczególnie macochy [...]. Z tego co mi pozwana mówiła, to do małżeństwa była zmuszona przez rodziców i warunkami nieznośnymi dla młodej dziewczyny, w jakich ją trzymano i jak ją bardzo źle traktowano. Właśnie przez okazję małżeństwa powodem widziała jedyną drogę do uwolnienia się od niesprawiedliwie wyrządzanych jej wielkich krzywd od ojca i matki.

W aktach sprawy znajdują się zeznania jeszcze jednego świadka:

Jest prawdą, że pozwana została zmuszona do małżeństwa [...]. Pozwana był uwolnić się od apodyktycznej ciotki, aby z nią nie mieszkać, lecz osobno, zgodziła się na niechciane małżeństwo z powodem. Do mnie pozwana mówiła, że nie kocha. Pozwana nie miała innego wyjścia z tej sytuacji, ja jej nie mogłem pomóc, bo miałem własną rodzinę i dwoje dzieci i ciasne mieszkanie. Pozwana nigdy nie zaakceptowała powoda jako swojego męża, do mnie osobiście mówiła, że ma do niego fizyczny wstręt.

Już pobieżna analiza akt sądowych wskazuje, że pozwana odczuwała dom rodzinny jako zło. W celu wyzwolenia się z tego zła pozwana zdecydowała się na małżeństwo z powodem, wybierając tym samym niejako mniejsze zło. Sąd nie miał wątpliwości co do związku przyczynowego zachodzącego między sytuacją w domu pozwanej i jej decyzją zawarcia małżeństwa. Małżeństwo stron zostało uznane za nieważne z kan. 1103 KPK po stronie pozwanej.

Zakończenie

Kościół katolicki nie orzeknie nieważności małżeństwa kanonicznego, jeśli sędziowie, analizując materiał dowodowy w konkretnej sprawie, nie będą w sumieniu przekonani, że istnieją wiarygodne okoliczności przemawiające za wydaniem wyroku pozytywnego. Istnieją różne przyczyny przymusu po stronie powodowej i pozwanej. Przywołany w artykule kazus wskazuje, że pozwana chciała popełnić samobójstwo ze względu na urągający sposób traktowania jej przez ojca i macochę. Była bita, poniżana i nie miała wokół siebie osób, z których pomocy mogłaby skorzystać. Wybrała małżeństwo z człowiekiem, którego nie kochała, ale był on akceptowany przez jej rodzinę ze względu na swoje zarobki. Groźbę samobójstwa zalicza się do przymusu lub ciężkiej bojaźni z zewnątrz, choćby nieumyślnie wywołanej. Obecnie doktryna Kościoła katolickiego nie potępia definitywnie samobójców. Kościół zapewnia o modlitwie za takie osoby.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25 stycznia 1983, AAS 75 II (1983) 1–317. *Kodeks prawa kanonicznego*, przekł. polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 2021.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

Literatura

- Góralski W., *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095–1107)*, Gdańsk 1991.
- Kasprzak S., *Wybrane zagadnienia z prawa kościelnego*, Lublin 2000.
- Krukowski J., *Wpływ bojaźni z szacunku na wartość umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym*, Lublin 1970.
- Krukowski J., *Wpływ intencji sprawcy bojaźni na wartość umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym (studium prawnohistoryczne)*, Lublin 1976.
- Krzywkowska J., Krzywkowska M., *Obrońca węzła małżeńskiego gwarantem ważności i trwałości małżeństwa*, [w:] R. Sztuchmiller, J. Krzywkowska (red.), *Małżeństwo na całe życie?*, Olsztyn 2011.
- Leszczyński G., *Bojaźń szacunkowa jako przyczyna nieważności małżeństwa (kan. 1103 KPK)*, „*Ius Matrimoniale*” 2007, t. XII, nr 18.
- Leszczyński G., *Dowodzenie nieważności małżeństwa zawartego w stanie bojaźni szacunkowej podmiotu*, „*Prawo Kanoniczne*” 2007, t. L, nr 1–2.
- Łaziuk M., *Małżeństwo w świetle norm pierwszego synodu diecezji drohiczyńskiej z 1997 r.*, [w:] A. Dziega, M. Wróbel (red.), *Kościelne prawo procesowe*, t. III, Lublin 2003.

- Sarmiento A., *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, Kraków 2002.
- Szwagrzyk T., *Samobójstwo i pogrzeb kościelny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1961, nr 14.
- Urbanowska-Wójcińska D., *Przymus i bojaźń w kanonicznym prawie małżeńskim a groźba w polskim prawie rodzinnym*, „Ius Matrimoniale” 2015, t. XXVI, nr 4.

A would-be suicide as a party to the canonical marriage annulment process

Summary

Undoubtedly, annulment of marriage is a complicated marital process. Both Polish society and the mass media mistakenly refer to this process as canonical or church divorce. The catalog of reasons for the nullity of marriage is contained in can. 1083–1108 CIC. Among them, there are: breaking obstacles (e.g. age, impotence, ordination, blood relationship), defects of marital consent (e.g. coercion, fear, simulation, condition) and defects of the canonical form of marriage (e.g. lack of a clergyman when concluding a concordat marriage). The issues of suicide and suicide threats are regulated not only by the Code of Canon Law, but also by the *Catechism of the Catholic Church*, which recognizes that God is the Lord of life and death, and that man only manages herself. It is recognized that the natural duty of every human being should be to care for their own health and life, and not to shorten their existence. The article contains a description of the actual situation of the case of nullity of marriage according to can. 1103 CIC. It is in this canon that the nullity of a marriage due to the threat of suicide is qualified.

Keywords: suicide, canonical process, ecclesiastical court, marriage case, defect of marital consent